
HEILSETNINGAR	2
Ordstilling	2
Oppsummering av ordstilling	10
Spørjesetningar	11
Imperativsetningar	15
Det-setningar	16

HEILSETNINGAR

Ordstilling

I ei norsk setning kjem orda i ei bestemt rekkjefølgje. Orda har sine faste plassar. Verbalet kjem alltid på andre plass i ei norsk heilsetning:

1. plass	2. plass	Resten av setninga
Carmen	køyrer.	
Carmen	køyrer	bil.
Carmen	køyrde	bil til jobben.
Carmen	køyrde	bil til jobben i dag.
Carmen	køyrde	alltid bil til jobben i fjor.

Merk! Alle norske setningar må minst ha eit subjekt og eit verbal.

1

Fullfør setningane.

Eg _____.

Han _____.

Vi _____.

Carmen og Arne _____.

Elevane _____.

Inversjon

Verbalet kjem **alltid på andre plass** i ei heilsetning.

Verbalet står anten i presens eller preteritum.

Når eit anna ledd enn subjektet kjem på første plass, må vi flytte subjektet til tredje plass. Subjektet kjem **etter** verbalet. Dette kallar vi **inversjon**.

1. plass subjekt andre ledd	2. plass verbal presens/ preteritum	3. plass (subjekt)	Resten av setninga
Carmen	køyrer		bil i dag.
I dag	køyrer	Carmen	bil.
I går	køyrde	Carmen	bil til jobben.

Vi får inversjon etter adverbial som f.eks. **i dag, no, i Noreg, i sommar, i 2006.**

2

Gjenta setningane. Begynn med adverbialaet.

Leo speler fotball.	Kvar onsdag _____.
Vi reiser til Cuba.	I morgon _____.
Carmen les ei bok.	No _____.
Arne lagar middag.	Kvar dag _____.
Luisa er på skulen.	I dag _____.
Det snør.	No _____.

3

Fullfør setningane i skjemaet. Verbalet skal stå i det grå feltet.

1. plass	2. plass verbal	Resten av setninga
No		
I dag		
Kvar onsdag		
I heimlandet mitt		
Nokre gonger		
I Noreg		

4

Set inn eg og les.

_____ ei norsk bok.

No _____ ei norsk bok.

_____ aviser kvar dag.

Kvar dag _____ aviser.

_____ brevet frå skulen.

No _____ brevet frå skulen.

Setningsadverbial

Setningsadverbial som f.eks. **ikkje** kjem som regel på fjerde plass i ei heilsetning.

1. plass	2. plass Verbal	3. plass (subjektet)	4. plass setningsadverbial	Resten av setninga
Carmen	køyrer		ikkje	bil i dag.
I dag	køyrer	ho	ikkje	bil.
I dag	har	eg	ikkje	gjort leksene.

Setningsadverbial er ord som **ikkje**, **aldri**, **alltid**, **ofte** og **gjerne** (sjå Adverb, s. 8).

5

Set setningsadverbiala til venstre inn i setningane.

ikkje Eg kjem på skulen i morgon.

ikkje I morgon kjem eg på skulen.

kanskje Leo kjem på festen.

ofte Luisa snakkar i mobiltelefonen.

sikkert Det blir hyggeleg.

truleg I neste veke har eg tid.

Samansett verbal

Verbalet kan vere sett saman av to delar.

Den første delen kjem alltid på andre plass og står i presens eller preteritum.

Den andre delen, ein partisipp eller infinitiv, kjem på femte plass:

1. plass	2. plass verbal presens/preteritum	3. plass	4. plass	5. plass verbal infinitiv/partisipp	Resten av setninga
Carmen	har		ikkje	ete	middag.
I går	hadde	ho	ikkje	ete	middag.
Leo	må			gjere	leksene.
I går	måtte	Leo		gjere	leksene.

Merk! Viss ikkje subjektet står på første plass, kjem det mellom dei to delane av verbalet. Setningsadverbialet kjem også mellom dei to delane av verbalet.

6**Gjenta setningane. Begynn med adverbialet.**

Du må pusse tennene.	Kvar kveld _____.
Leo har snakka norsk.	I dag _____.
Luisa har lese boka.	No _____.
Arne har skrive eit brev.	I dag _____.
Vi skal reise til Cuba.	I påska _____.
Eg bør leggje meg tidleg.	I kveld _____.
Dei skal sjå ein film.	På torsdag _____.

7**Set inn setningsadverbial i setningane.**

aldri Eg har lært å køyre bil.

aldri Her har eg jobba.

gjerne Eg vil ha ein kopp kaffi.

dessverre Carmen kan ikkje kome i kveld.

visst Sonen til Fatima skal gifte seg.

alltid Vi har kjent kvarandre.

ikkje Denne genseren vil eg ha på meg.

kanskje Vi skal besøkje nokre vener i London i sommar.

Viss subjektet er eit substantiv eller eit trykksterkt pronomen, kjem **setningsadverbial** som f.eks. **ikkje**, **også**, **ofte** og **gjærne**, rett etter det første verbalet:

I dag har **ikkje Leo** rydda rommet sitt.

No må **også du** rydde rommet ditt. Alle dei andre har rydda romma sine.

8

Set inn *ikkje*.

Her vil familien bu. _____

I går kom læraren vår. _____

Kvifor kjem Arne? _____

Kvifor har elevane pause? _____

I morgon skal Leo spele. _____

9

Skriv ferdig setningane.

Kan du gjere dette? Nei, dette kan _____. **Luisa** må gjere det.

Kjem du frå Cuba? Nei, det _____, men **Carmen** kjem derfrå.

Skal dei reise på ferie? Nei, det skal _____, men **vi** skal.

Objekt og predikativ

Objekt og predikativ kjem på sjette plass i ei heilsetning.

1. plass	2. plass	3. plass	4. plass	5. plass	6. plass	
Carmen	har		ikkje	ete	middag.	(objekt)
Leo	gav				hunden ein klem.	(indirekte objekt + direkte objekt)
Han	er		ikkje		lærer.	(predikativ)
Vi	vart		veldig		glade.	(predikativ)
Eg	liker			å sole	meg.	(objekt)

Vi kan ha to objekt i ei setning. Det indirekte objektet kjem alltid før det direkte objektet:

Leo gav **hunden ein klem.**

10

Set inn direkte objekt i setningane.

Arne fann _____.

Leo kjøpte _____.

Ho et _____.

Han les _____.

11

Plasser orda i rett rekkjefølgje.

katten Eg mat gav

Eg _____.

Eg katten Leo gav

Eg _____.

Luisa eit brev mormor sende.

Luisa _____.

12

Set inn predikativ. Er predikativet eit adjektiv, må du bøye det.

Ho vil bli _____.

Han heiter _____.

Dei er _____.

Leo og Luisa vart _____.

Pronomen som trykklett objekt

Når eit pronomen er objekt og det står til eit enkelt verbal, kjem det før adverbial som ikkje:

Per ser **dei** ikkje.

(**Ser** er enkelt verbal, **dei** er objekt, **ikkje** er adverbial.)

Når eit pronomen er objekt og det står til eit samansett verbal, kjem det etter adverbial som ikkje:

Per kan ikkje sjå **dei**.

(**Kan sjå** er samansett verbal, **ikkje** er adverbial, **dei** er objekt.)

I dei to eksempla over har ikkje objektet trykk.

Viss objektet har trykk, blir ordstillinga endra når verbalet er enkelt:

Per ser ikkje **dei**.

(Han ser ikkje Leo og Luisa, men han ser kanskje Carmen og Arne.)

13

Skriv setningane under med pronomen i staden for substantiv.

Vil dei ete maten?

Vil dei ete han?

Vil dei ikkje ete maten?

_____.

Et dei maten?

_____.

Et dei ikkje maten?

_____.

Dei skal ikkje kjøpe huset.

_____.

Dei kjøper ikkje huset.

_____.

Møtte du barna?

_____.

Møtte du ikkje barna?

_____.

Preposisjonsfrasar

Mange adverbial er preposisjonsfrasar. Dei kan fortelje om tid og stad.
Preposisjonsfrasane kjem anten på første eller siste plass i ei norsk heilsetning:

1. plass	2. plass	3. plass	4. plass	5. plass	6. plass	7. plass	
Ho	har		ikkje	ete	middag	i dag.	(tid)
Han	har			ete	middag	i byen.	(stad)
Ho	budde					på Cuba i 1990.	(stad+ tid)

Vi kan ha fleire preposisjonsfrasar etter kvarandre på slutten av ei setning.
Då kjem vanlegvis stad før tid.

14

Fortel om stad og tid.

Eg kjøpte ei bok _____.

Eg budde _____.

Han har budd _____.

Han skal reise _____.

Kven vann fotball VM _____?

Ulike ledd på første plass

Vi kan ha ulike ledd på første plass i ei heilsetning. Ofte flyttar vi ledd til første plass for å framheve dei.

Ulike ledd	1.plass	Resten av setninga:
Subjekt	Carmen	har køyrt bil til jobben.
Adverbial	Til sommaren	skal vi kanskje besøkje nokre vener.
Leddsetning	Fordi læraren var sjuk,	fekk elevane fri frå skulen.
Objekt	Ei gåve	gav Leo mor si.
Predikativ	Lærar	vil eg ikkje bli.

Merk! Når leddsetninga kjem først i heilsetninga, må du ha komma etter henne.

15

Begynn med det leddet som står i kursiv.Arne har jobba her i tre år *no*.

Arne har jobba her *i tre år* no.

Arne har jobba *her* i tre år no.

Du må dra heim *om ein time*.

Carmen budde på Cuba *før*.

Dei flytta til Noreg *i 2005*.

Eg har vore i London *to gonger*.

Luisa kom til Noreg *for to veker sidan*.

Eg har ikkje tid til å hjelpe deg *i dag*.

Eg vil ikkje bli *sjukepleiar*.

Han gav far sin *ein klem*.

Arne kom ikkje *fordi han var sjuk*.

Han budde på Cuba *då han var liten*.

Oppsummering av ordstilling

1. plass	2. plass	3. plass	4. plass	5. plass	6. plass	7. plass
subjekt adverbial leddsetning objekt predikativ	verbal (presens, preteritum, imperativ)	(subjekt)	setnings- adverbial (ikkje, ofte aldri, alltid gjerne)	verbal (infinitiv parti- sipp)	indirekte objekt, direkte objekt, predikativ	adverbial
Carmen	har			køyrte	bil	til jobben i dag.
Til sommaren	skal	vi	kanskje	besøkje	nokre vener	i England.
Fordi læraren var sjuk,	fekk	elevane			fri	frå skulen.
Ei gåve	gav	Leo			mor si.	
Lærar	vil	eg	ikkje	bli.		

Merk! Det treng ikkje vere ord på alle plassane i skjemaet. Plassane kan vere tomme.

Spørjesetningar

Vi kan lage spørjesetningar med og utan spørjeord:

Kjem du? (utan spørjeord)

Kvar kjem du frå? (med spørjeord)

1. plass	2. plass	Resten av setninga
Kvar	kjem	du frå?
	Kjem	du?

I spørsmål utan spørjeord er den første plassen i skjemaet tom.

Spørjesetningar utan spørjeord

Vi kan lage spørjesetningar ved å setje verbalet først i ei setning. Når vi svarer, må vi bruke ja eller nei:

Liker du fotball?	Ja, det gjer eg.
Snakkar du norsk?	Ja, eg snakkar litt.
Har du kjøpt frukt?	Nei, eg har kjøpt søtsaker.

16

Gjer setningane om til spørjesetningar utan spørjeord.

Leo speler fotball.	_____
Carmen liker kaffi.	_____
Leo går i sjetten klasse.	_____
Arne kjem tidleg heim i dag.	_____
Han forstår engelsk.	_____
Leo liker å bu i Noreg.	_____
Pablo har flytta.	_____
Irina vil lære norsk.	_____
Ho har lyst på noko å drikke.	_____

Når vi svarer med ja eller nei, bruker vi verbet **å gjere**:

Liker du fotball? Ja, det **gjer** eg. / Nei, det **gjer** eg ikkje.

Snakkar du norsk? Ja, det **gjer** eg. / Nei, det **gjer** eg ikkje.

Vi bruker **ikkje** verbet **å gjere** viss verbet er samansett, modalt eller når vi har verba å vere eller å ha:

Har du **kjøpt** frukt? Ja, det **har** eg. / Nei, det **har** eg ikkje.

Vil du **bli** med? Ja, det **vil** eg. / Nei, det **vil** eg ikkje.

Er du glad? Ja, det **er** eg./ Nei, det **er** eg ikkje.

Har du bil? Ja, det **har** eg./ Nei, det **har** eg ikkje.

17

Svar på spørsmåla.

Skriv du russisk? _____

Vil du vere med på kino? _____

Kan eg låne boka di? _____

Kjem du på festen? _____

Kan du gjenta? _____

Snakkar læraren høgt nok? _____

Er Leo heime? _____

Går du til skulen kvar dag? _____

Har du ete middag? _____

18

Lag spørsmål som passar.

_____ ? Nei, det kan eg ikkje.

_____ ? Ja, det vil eg.

_____ ? Nei, det gjer eg ikkje.

_____ ? Ja, det har eg.

_____ ? Nei, det skal eg ikkje.

_____ ? Ja, det gjer eg.

Spørjesetningar med spørjeord

Spørjeord bruker vi når vi lager spørjesetningar. Dette er ord frå ulike ordklasser.

	Spørjeord	Svar
Ting/handling	Kva lagar du?	Eg lagar middag .
Stad	Kvar kjem du frå?	Eg kjem frå Cuba .
Person	Kven er det?	Det er Arne .
Grunn	Kvifor kjem du ikkje?	Eg er sjuk .
Måte	Korleis kjem du deg heim?	Eg tek bussen .
Tid	Når kjem du heim?	Eg kjem heim klokka fem .

19

Set inn spørjeord.

_____ vil du ha å ete?

Eg vil gjerne ha salat.

_____ kjem du heim?

Eg kjem heim i morgon.

_____ har du det?

Eg har det berre bra, takk.

_____ er frå Irak?

Fatima er frå Irak.

_____ fortalde det?

Leo fortalde det.

_____ gjer du?

Eg skriv brev.

_____ er lege i familien?

Carmen er lege.

_____ går det med barna dine?

Det går bra med barna mine.

_____ kostar avisa?

Avisa kostar ti kroner.

_____ er du fødd?

Eg er fødd den 24. mai.

_____ seier læraren?

Han seier at vi må vere stille.

20

Lag spørsmål og spør nokon i klassa di.

Kva _____ ?

Kvar _____ ?

Kven _____ ?

Kvifor _____ ?

Når _____ ?

Korleis _____ ?

Kor + adjektiv

Når spørjeordet **kor** står framfor eit adjektiv, bøyer vi adjektivet i kjønn og tal:

Hokjønn	Kor stor er veska?
Hankjønn	Kor stor er bilen?
Inkjekjønn	Kor stort er huset?
Fleirtal	Kor store er barna dine?

21

Set inn *kor dyr* i rett form.

- _____ er denne bilen?
- _____ er dei nye bøkene?
- _____ er det skjørtet som heng der?
- _____ er jakka som er på sal?

Kor mange og kor mykje + substantiv

Kor mange bruker vi før teljelege substantiv:

Kor mange sjokoladar skal eg kjøpe?

Kor mykje bruker vi før uteljelege substantiv:

Kor mykje kaffi vil du ha?

Merk! Vi kan bruke **kor mykje** når vi skal spørje om pris:

Kor mykje kostar sjokoladen?

22

Set inn *kor mange* eller *kor mykje*.

- _____ barn har du?
- _____ ris skal eg koke?
- _____ brusflasker skal eg ta med på turen?
- _____ bøker har du lese?
- _____ fisk fekk du i går?
- _____ dagar skal du vere her?
- _____ kostar avisa?

Kva for ei + substantiv

Vi bøyer dette uttrykket i kjønn og tal:

Hokjønn	Kva for <i>ei</i> klasse går du i?
Hankjønn	Kva for <i>ein</i> buss skal vi ta?
Inkjekjønn	Kva for <i>eit</i> hus bur du i?
Fleirtal	Kva for <i>nokre</i> bøker er dine?

23

Set inn *kva for ei*, *kva for ein*, *kva for eit* eller *kva for nokre*.

- _____ skule går du på?
 _____ hund er din?
 _____ sko er dine?
 _____ briller er Carmen sine?
 _____ fag studerer Irina?

Imperativsetningar

Imperativsetningar har verb i imperativ (sjå Verb, s. 26) og manglar subjekt:

Køyr forsiktig!
Et opp maten!
Hell i mjølk!
 Ikkje **trakk** på plenen!

24

Gjer om til imperativsetningar.

- Du må køyre rett fram! _____
 Du må svinge til høgre! _____
 Du må gå over gata her! _____
 Du må stoppe på raudt lys! _____
 Du må ikkje køyre over 60 km i timen. _____
 Du må ikkje køyre forbi! _____
 Du må ikkje stoppe her! _____

Det-setningar

Ei norsk setning må ha eit subjekt. Vi bruker ofte **det** som subjekt, f.eks. når vi snakkar om vêret:

Det snør.
Det er sol i dag.
Det er varmt i dag.

I nokre tilfelle kjenner vi ikkje subjektet:

Det er tysdag i dag.
 I dag er **det** 17. mai.
Det bankar på døra.
Det gjeld søknaden eg sende for to veker sidan.

25

Gjenta setningane. Start med adverbiallet.

Det er kaldt i dag.	I dag er det kaldt.
Det snør i dag.	I dag _____.
Det regna i heile går.	I heile går _____.
Det snødde mykje i vinter.	I vinter _____.
Det er ikkje kaldt i dag.	I dag _____.
Det blir sikkert fint vêr i morgon.	I morgon _____.

Eigentleg og formelt subjekt

Subjektet kan nokre gonger vere eit infinitivuttrykk eller ei leddsetning. På norsk liker vi ikkje å ha lange, tunge ledd som subjekt. Derfor bruker vi gjerne **det** som eit **formelt subjekt**:

Å lære norsk er viktig.
Det er viktig **å lære norsk**.
 (**Det** er formelt subjekt, **å lære norsk** er eigentleg subjekt.)

At du kjem i dag, passar ikkje.
Det passar ikkje **at du kjem i dag**.
 (**Det** er formelt subjekt, **at du kjem i dag** er eigentleg subjekt.)

26

Gjer dei kursiverte setningane om til det-setningar.

Å lære norsk er vanskeleg.

Å ete fem frukter kvar dag er bra for helsa.

Å snakke norsk er viktig.

Å ete grønnsaker er sunt.

At Leo er flink til å spele fotball, er sant.

Om laget vårt vinn i dag, er usikkert.

Kven som skal reise på ferie, er ikkje bestemt.

At månen er laga av grøn ost, er ikkje sant.

At jorda er rund, er sant.

Kven som skal opp til munnleg prøve, blir avgjort i morgon.

Presentering

Når vi nemner eller presenterer noko for første gong, bruker vi **ubestemt form** av substantivet.

Vi vil unngå å kome med denne informasjonen først i setninga. Derfor plasserer vi **det** før substantivet i setninga:

Det var ein gong **ein konge**.

Ein gong var **det ein konge**.

Det er **ein fin dag**.

Det finst **mange fine butikkar** her.

I byen vår bur **det mange** frå Polen.

Kjem **det fleire slektningar** på besøk i sommar?

Det er formelt subjekt i setningane og står på første eller tredje plass i setninga. Det eigentlege subjektet står på objektplassen.

Merk! Presentering finn vi ofte saman med verb som **å vere, å finnast, å kome og å bu**.

Vi kan ikkje ha presentering når vi har verb som tek objekt.

27

Start med **det** og gjer om setningane under. Sjå eksempelet.

Ein god ven kom på besøk.

Det kom ein god ven på besøk.

Ein iransk familie bur i huset.

Mange turistar kjem til Noreg.

Mange flotte fjell finst på Sunnmøre.

To gitar kom gåande.

Nokre appelsinar ligg i kjøleskapet.

Nokre apar rømde frå dyrehagen.

28

Set inn **det** og **er**.

_____ mange flotte fjell på Sunnmøre.

På Sunnmøre _____ også mange fine turområde.

På turistkontoret _____ mykje å gjere om sommaren.

_____ mange turistar som kjem innom kontoret.

Kor mange turistattraksjonar _____ i Ålesund?

_____ mange turistskip som reiser innom Geiranger.

Turistane synest _____ dyrt i Noreg.

_____ mange turistar som liker å fiske.

_____ mykje fisk i havet?